Autor Gosti stranica
Utorak, 28 Studeni 2000 15:40

## NAPOMENA UREDNIKA

U Hrvatskoj se od početka 1994. godine govori o deflaciji tj. o smanjivanju razine cijena. Aprecijacija kune prema marci značajno je "subvencionirao domaće cijene" Ovo prihvaćeno mišljenje "pdgrijavao" je suficit izvoza u uvoza roba i suluga. Idila kako su cijene stabilizirane mogla je započeti. 1995., 1996. i 1997. godina obilježeni su stabilnim cijenama posebice ako se promatraju cijene proizvođača. U 1998.godini i pored uvođenja PDV-a cijene se nisu povećale i sticao se utisak kako je izbjegnuto pokretanje inflatorne spirale. U 1999. Godini cijene se nezadrživo povećavaju što dosljedno prati i tečaj kune u odnosu na njemačkui marku. U 2000. godini nastavlja se povećanje cijena ma kako ih mjerili. Istina fiksiran je tečaj kune koji ne prati kretanje cijena. Ostaje da se vidi do kada će se ta i takva politika nastaviti. Više se ne ističe, što je znakovito, da su cijene u Hrvatskoj stabilnije u odnosu na kretanje cijena u nekim zemljama OECD-a te tranzicijskim zemljama. Nije sporno da je ostvarena stabilnost cijena polako ali sigurno prošlost, kao što nije sporno da nije otpočeo, u potrebitoj mjeri, proces prilagodbe hrvatskog gospodarstva tržišnim uvjetima. Pri tome se posebno ima u vidu smanjenje proizvodnje, konkurentske sposobnosti i izvozne orijentacije. Ono što se nezadrživo povećava je rast nezaposlenosti. U javnosti se uvodi pojam strukturne nezaposlenosti kao temeljnim razlogom današnjeg stanja. To što se nije ništa na tom planu u prošlom desetljeću učinilo nikoga ne zabrinjava.

Inače, pogubne posljedice hiperiflacije na ovim prostorima su poznate. Pozitivno djelovanje inflacije na privrednu aktivnost kratkoročno nije sporno, međutim, na dugi rok, posebno kada se radi o maloj i izvozno orijentiranoj zemlji, djelovanje inflacije nije tako neosporno. Nije sporno da se u uvjetima relativno stabilne privredne strukture (kad nema značajnih inovacija) i kada korištenje kapaiteta nacionalne privrede (rada i kapitala) nije zadovoljavajuće privredna aktivnost može potaknuti povećanjem potražnje kao i mekanijim budžetskim ograničenjem (umjerena inflacija). Buduća očekivanja investitora kao bitna odrednica investicijske aktivnosti zasigurno su pozitivna u uvjetima inflacije. Postavlja se pitanje gdje je granica tim i takvim pozitivnim očekivanjima u budućnosti. Kada to ističemo u prvom redu imamo uvidu da se u uvjetima inflacije realno snizuje prag prihvatljive rentabilnosti (točka prihvatljivosti investicijskog projekta) iako se on nominalno uslijed inflacije povećava. I to je dio ukupne novčane iluzije. Ako razvoj implicira povećanje efikasnosti nacionalne privrede, tada na dugi rok "iako smo svi mrtvi", konačan rezultat ne mora biti nužno povoljan.

Postoji mišljenje da je neophodno, u prvom koraku povećanjem domaće potražnje, dinamizirati privrednu aktivnost i tako smanjiti troškove po jedinici što je, u drugom koraku, pretpostavka izmjeni privredne strukture. Instalirani kapaciteti, prema tim i takvim mišljenjima, moraju se koristiti u najvećoj mogućoj mjeri (oni su "besplatni"). Ovo se ima podržavati aktivnom tečajnom politikom kako bi se dinamizirao izvoz. Dinamiziranje izvoza nužna je pretpostavka većem uvozu u čijoj bi strukturi dominirale robe i usluge neophodne za još intenzivnije korištenje kapaciteta, te nova tehnologija neophodna za izmjenu privredne strukture sukladno koncepciji i strategiji razvoja.

"Treći put" zasniva se na iskustvima azijskih "tigrova" kao i na uspjesima poslijeratnog razvoja

Japana. Prema mišljenjima zagovornika intervencionizma nije moguće zanemariti realnost političkih i ekonomskih odnosa u svijetu. U uvjetima treće tehnološke revolucije intervencionizam je nužan jer je output određen sofisticiranom tehnologijom kojoj nije ograničenje kapital nego visokostručni rad. Intervencionizam se stoga ističe nužnim jer bez koncepcije i strategije razvoja - prema zagovornicima ovog pristupa znači imenovanje nositelja razvoja - nije moguće ostvariti primjeren razvoj na malom tržištu kao što je hrvatsko. Ističe se da je povezivanje intervencionizma primjerenog tržišnom ambijentu s ekonomskom politikom prethodnog samoupravnog sustava nedopustiva simplifikacija.

Program stabilizacije zapravo antiinflacijski program, kao što je poznato, započeo je šokom koji je u potpunosti uspio. Zašto se uopće inflacija u početnom stadiju programa stabilizacije započinje šokom? Odgovor proizlazi iz same prirode inflacije. Naime, ubrzanje inflacije progresivno povećava brzinu opticaja novca na makro planu, a na mikro planu smanjuje sklonost ka likvidnosti. U uvjetima rastuće inflacije raste nelikvidnost privrednih subjekata i postojeća realna količina novca je nedovoljna da bi se proces reprodukcije mogao normalno odvijati. I tako stalno i sve brže što je veća inflacija. Iz iznesenoga slijedi da se upravo šokom naglo povećava sklonost k likvidnosti i na makro planu smanjuje se brzina opticaja. Da se cijene ne bi smanjile, dakle da ne bi došlo do deflacije, centralna banka bi morala štampati značajne količine novca koje ona ipak, bar u kratkom roku, ne smije. To je psihološki dio inflacije.

Međutim, realni dio inflacije proizlazi iz inflacije troškova odnosno strukturne inflacije i nju nije moguće efikasno kratkoročno eliminirati. Kao što znamo njezino smanjenje nastaje povećanjem učinkovitosti cjelokupnog društvenog sistema. Danas se povećanje cijena temelji na troškovnoj inflaciji.

Kao što znamo, njezino smanjenje nastaje povećanjem učinkovitosti cjelokupnog društvenog sustava. Iako je inflacija monetarni fenomen, to nikako ne znači da ne postoje troškovni pritisci odnosno strukturne disproporcije koje se samo zbog budžetskog ograničenja ne ispoljavaju. Kretanje novčane mase, tečaja kune, porezne presije, plaća i cijena proizvođača (cijena na malo, troškova života) ukazuju na prisutnost ovog nesrazmjera.

Relacija kamatne i porezne stope te tečaj nacfionalne valute uz prisutno povećanje GDP-a (povećanje nezaposlenosti) rezultat su ekonomske politike koju u narednom razdoblju nije moguće održati.

**Kakvo je stanje na kraju 2000. godine:**

**- zaduživanje u inozemstvu više nije obilan izvor. Prestojeće povećanje zaduženja države na domaćem tržištu smatramo "nužnim izlazom" sa negativnim implikacijama. Naime, upravo povećanje zaduženja koje zahtjeva država pokazuje svekolliko stanje hrvatske privrede;**

**- prodaja obiteljskog srebra ma koliko izgledala spasonosna, ona to odista nije. Očekivana prodaja obiteljskog srebra ne kreće se prema planu za 2000. godinu. Neizvjesno je da li će očekivana prodaja obiteljskog sredbra biti moguća i u idućoj godini;**

**- visoka nezaposlenost ne pokazuje znakove smanjivanja, što više ona raste. Sukladno trećoj tehnološkoj revoluciji povećava se jaz između bržeg rasta nezaposlenosti i sporijeg rasta proizvodnje. Općenito nivo proizvodnje još nije dostigao predratni nivo što je kvalifikacija sama po sebi;**

**- cijene proizvođača se dinamiziraju, njihovo uporno kretanje zabrinjava, iako kretanja u lipnju, srpnju i kolovozu pokazuju smirivanje. Rujan i listopad najavljuje novo povećanje cijena;**

**- istican rast proizvodnje je nedostatan jer da bi se zadržao nivo potrošnje koji smo imali. U vrijeme kada se je bilo moguće zaduživati značajno se je povećavao raspoloživi u odnosu na domaći društveni proizvod. Predvidive stope rasta ne mogu "nadoknaditi" smanjene mogućnosti uvoza. Perspektiva je prilično sumorna. Kako neće biti moguće bitno povećati zaduženje prema inozemstvu, posebno kada je riječ o finalnoj potrošnji, domaća bi se proizvodnja morala povećati za iznos više uvezene robe i iznos dospjelih anuiteta kojima će se otpaltiti prethodno uspostavljene obveze;**

**- domaće "strane" banke se suzdržavaju od kreditiranja privrede (jednako je sa stanovništvom ukoliko se ne radi o prodaji uvezene robe kao npr. automobili, i tome slično) tokom cijele 1999. godine. U 2000. godini privreda se ne kreditira ali se zato putem kredita stanovništvu nastoji preraspodjeliti "depozitni kolač stanovništva". Za očekivati je da će uloga i značaj domaćih banaka zapravo postati zanemariv ukoliko "država ovo pitanje ozbiljno ne stavi na dnevni red" - u narednoj godini;**

**- kamatne stope padaju jer poslovne banke nemaju kome plasirati kredite osim državi (instrumenti osiguranja naplate su "neupotrebljivi" jer je sudstvo neučinkovito) a ona se pojavljuje - koliko dugo? - kao monopson. Sve više se odvajaju poslovne banke od privredne strukture tako da se problemi i kriza stalno produbljuju;**

**- poslovne banke polako vode brigu o svojima valutnim disproporcijama, ako se ne uvede euro i tako rješi prisutni vlautni rizik. Najavljene promjene tretmana deviznih depozita povećava "opreznost" posebno manjih poslovnih banaka;**

**- najvaljeno izjednačavanje glede obvezne pričuve kuna i deviznih sredstava prisiljava poslovne banke da povećaju svoje devizne pričuve;**

**- obvezna pričuva i odnos primarnog novca (novčane mase) prema konsolidiranoj bilanci poslovnih banaka se poboljšavaju iako postaje nevažan pri ovakvom "suzdržavanju" od kreditne aktivnosti poslovnih banaka privredi. Ipak valja istaći potencijalno pozitivna kretanja odnosa novčane mase i primarnog novca, s jedne strane, i, s druge strane, konsolidirane bilance poslovnih banaka. Objektivno šanse nisu velike jer su uglavnom sve značajnije poslovne banke internacionalizirane i, stoga, mogu voditi politiku marginalnih troškova. Ovo eksplicite znači da internacionalizirane banke mogu ignorirati stanje u privredi Hrvatske;**

**- javni rashodi pritišću što će rezultirati rebalansom (preraspodjelom) proračuna. Ostaje**

**otvoreno pitanje iz kojih će se izvora proračun financirati. Vjerojatno će se rješenje tražiti u povećanju trošarina i unutarnjeg duga dok će to internacionalizirane banke smatrati uputnim. Kako prikupiti potrebna sredstva čini nam se izvorom mogućih neizvjesnosti koje iz te i takve politike proizlaze. Predloženi nivo proračuna, iako osporavan od strane MMF-a, teško da će se održati. Lako se može dogoditi da jedan rebalans proračuna slijedi novi rebalans. Upravo je opseg proračuna dijagnoza stanja hrvatske privrede.**

Vlada i Hrvatska narodna banka će u 2001.godini očito morati voditi vrlo senzibilnu ekonomsku politiku. Povećanje privredne aktivnosti i razvoj svakako će biti u samom centru interesa. Vidjeli smo da je to u našim uvjetima zapravo teško ostvariti. Pokretanje inflacijske spirale s obzirom na nedavnu prošlost ne smije biti rješenje. Problem postaje i prisutan nivo inflacije u širem smislu. Opoćenito mala i otvorena zemlja budući da nema kritičku veličinu nacionalnog tržišta, mora se okrenuti izvozu i ekonomsku politiku podrediti tome cilju. Izvozna orijenatacja ubrzati će proces transformacije privredne strukture primjerenu svjetskim kriterijima. Ovo znači i razvoj. Bilo bi pogubno poistovjetiti razvoj samo s novim tvornicama i kapacitetima općenito. To bi jako približilo strategiju i filozofiju razvoja nedavnoj prošlosti.

Nužno oživljavanje privredne aktivnosti značajno će multiplicirati probleme i učiniti ekonomsku politiku u 2001. godini doista složenim poslom. Pokušaji stabilizacije i "čišćenja" računa pokazuje kako se velika cjena mora platiti kad krene "pospremanje" stanja u privredi. Od velikog bi značaja bilo preciznije određenje što i kako učiniti da se ne bi dinamizirala inflacija. Prisutna neizvjesnost kao i rizik svakako nisu olakšavajuće okolnosti. U tim i takvim uvjetima biti će odista veliki uspjeh Vlade ukoliko uspije dinamizirati privrednu aktivnost. Čini nam se nespornim da je uvjet za izmjenu privredne strukture dinamični rast društvenog proizvoda. Kada je riječ o Hrvatskoj tada je to istovremeno i izvozna orijentacija.

Bez obzira na promjenu odnosa snaga ekonomska politika će se bitno promjeniti. Problemi u privredi to inperativno nameću. Ovaj broj časopisa usmjeren je na traženje rješenja izlaska iz sve dublje krize u koju svakim danom sve više tonemo.

Polazeći od iznesenog što valja shvatiti kao opći uvod zamolili smo veći broj znanstvenih i stručnih radnika da iznesu svoje poglede na moguću ekonomsku politiku na početku trećeg tisućljeća.

Vjerujući da će iznesena mišljenja biti od koristi najširoj javnosti u ocjeni tekućih događanja na ekonomskom planu i uporište, u smislu stručne argumentacije, za moguća buduća kretanja/očekivanja zahvaljujemo se autorima na odazivu za suradnju. Ovaj zaključak temeljimo na bogatom iskustvu časopisa "EKONOMIJA/ECONOMICS" i preporukama autora - tokom proteklih sedam godina - utemeljenih primjerenom argumentacijom, u osnovi, ispravno ukazivali na probleme i puteve njihovog rješavanja.